

УДК 81'42

О. Ю. Винник

**СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ТА ФУНКЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ
ЗАГОЛОВКІВ АНГЛОМОВНИХ НАВЧАЛЬНИХ
ТЕКСТІВ З ПРОГРАМУВАННЯ**

Як важливий елемент композиційної структури тексту заголовки неодноразово був об'єктом лінгвістичних досліджень на матеріалі різних мов. Так, вивчалися структурні, семантичні та прагматичні особливості заголовків різних видів текстів: публіцистичного (О. О. Калякіна, А. М. Коваленко, О. М. Максютова), рекламного (Н. Л. Волкогон, О. І. Зелінська), художнього (Н. О. Кожина, О. М. Траченко), наукового (Т. В. Яхонтова) тощо. Особливості ж формулювання та роль заголовків навчальних текстів з програмування не підлягали комплексному аналізу. Актуальність такого дослідження зумовлена загальною орієнтацією сучасного мовознавства на розгляд мови в її комунікативному аспекті, інтересом мовознавців до аналізу структурно-семантичних і комунікативно-стилістичних особливостей текстів, що належать до різних жанрів і типів дискурсу. Фактичним матеріалом послуговувалися англійські підручники з програмування за 1991 – 2009 роки.

Не потребує доказів той факт, що заголовок – це, користуючись термінами теорії актуального членування речення, тема, а подальший текст – рема. Незалежно від структурно-синтаксичної будови, заголовок прирівнюється до речення та, попри свою відносну автосемантию, є елементом тексту як вищої комунікативної одиниці. Призначення заголовка як компонента композиційної структури тексту – це насамперед максимально стисле фактичне передавання змісту подальшого повідомлення. Серед інших функцій – встановлення контакту з адресатом, привертання його уваги, зацікавлення предметом повідомлення тощо [1; 2].

З проаналізованих 275 назв частин і розділів підручників з програмування переважно більшість (193 – 70 %) представлено номінативними конструкціями, опорним елементом яких є іменник:

Basics of Object-Oriented Programming [3, p. 11].

Test Automation Strategy [4, p. 49].

Це інформативно-нейтральні заголовки, які виконують суто інформативну функцію. Їх формулювання спрямоване на максимальне знеособлення тексту, на стисле повідомлення фактів без їх оцінки. Порівняно із заголовками великих структурних частин підручника, назви його підрозділів, параграфів, пунктів тощо характеризуються більшою інформативністю, деталізацією та демонструють значно більшу варіативність у структурно-синтаксичному плані. І саме серед них найчастіше трапляються типи, в яких акцент зроблено не стільки на

інформуванні, скільки на дотепності й інтризі. Скажімо, заголовок може бути сформульованим у вигляді питання:

Test-by-Test or Test All-at-Once? [4, p. 33].

Integration Frequency – Phased or Incremental? [5, p. 33].

На думку Т. А. Філоненко [6, с. 15], заголовки такого виду відіграють роль композиційного зачину: вони окреслюють проблему, вирішення якої пропонується у відповідному тексті, а також налаштовують читача на певну тематику, інтригуючи його та спонукаючи до роздумів.

На окрему увагу заслуговують також ті заголовки, що є результатом обігрування мовних одиниць у межах фразеологічних та інших стійких мовних зворотів, виражених загальновідомими цитатами, прислів'ями, приказками, крилатими висловами, назвами художніх творів, творів масової культури, лозунгами, формулами мовного етикету тощо. Наприклад, як легко здогадатись, заголовок «*Mighty Polymorphism Rangers*» [7, p. 20] створено на основі назви популярного фантастичного телесеріалу та знятого за його мотивами повнометражного кінофільму «*Mighty Morphin Power Rangers*» («*Могутні морфи: рейнджери сили*»). Т. Ф. Ешназарова [8, с. 236] вважає такого виду заголовки вторинними за своєю природою прецедентними текстами та явищем мовної атракції, мовною природою якої є асоціативно-образні зв'язки, що проявляються у різних міжрівневих мовних відношеннях: на рівні образу, звуку, значення. Оскільки такі заголовки містять цілеспрямований натяк на загальновідомий факт або висловлення, видається можливим, услід за О. О. Лавриненком [9, с. 6], зарахувати їх до алюзивних мовленнєвих актів, тобто мовленнєвих актів натяку на загальновідомий денотат, що базуються на спільних знаннях адресанта й адресата, які використовує адресант для цілеспрямованого породження нового змісту повідомлення.

Ставши заголовком, оригінальний текст може зберегти свій первісний вигляд, але набути зовсім іншого смислу, наприклад:

10, 9, 8, 7, 6, 5, 4, 3, 2, 1 ... LAUNCH! [10, p. 251].

Наведений вище заголовок є буквальним відтворенням фрази, яка традиційно звучить перед запуском ракети чи космічного корабля. У підрозділі з таким заголовком йдеться про вихід у світ прикладної програми. Отже, користуючись термінами О. О. Лавриненка [9, с. 14], цей заголовок може слугувати прикладом цитатної алюзії з буквальним відтворенням прототексту, яка набуває алюзивного статусу завдяки метафоричному вживанню в іншій дискурсивній сфері.

Однак, як показує проаналізований матеріал, здебільшого прецедентне висловлення зазнає в англомовному дискурсі програмування істотної модифікації, деформації за рахунок вкраплення у нього елементів інших тематичних груп. Як зазначає О. Т. Тимчук [11, с. 8], відбувається «етимологізація» стійкого звороту, тобто його жартівливе або іронічне осмислення за зразком відповідної вільної (синтаксичної) конструкції. Наприклад, проаналізуємо такі заголовки:

Taming Dangerously Deep Nesting [5, p. 16].

*Content: **The Once (and Current) and Future King** [10, p. 135].*

Перший заголовок відсилає читача до комедії У. Шекспіра «Приборкання непокірної» («*Taming of the Shrew*»), а другий заголовок – це пародія на надпис, що його, як вважають, викарбувано на могилі короля Артура: «*Here lies Arthur, the once and future king*» («*Тут спочиває Артур, король минувшини та прийдешнього*»). Як показують приклади, заголовок такого типу – це не просто сконденсоване фактичне передавання змісту подальшого повідомлення, а своєрідний образний натяк – адресат може тільки здогадуватись, про що йтиметься далі у тексті. Отож, автор розпочинає з читачем своєрідну гру, пропонуючи йому відгадати першоджерело й розкрити прихований смисл алюзивного висловлення. Очікується, що для цього читач звернеться як до власних фонових соціокультурних знань, так і до самого тексту. Однак прагматичні цілі такого заголовка цим не обмежуються, бо основне, на що він спрямований, – вплив на емоції читача, переконання його у тому, що вивчати програмування зовсім не важко, і навіть – весело.

Інколи, прагнучи відійти від офіційності, сухості й невизначності формалізованого професійного дискурсу, а крім того, бажаючи заінтригувати читача, автори так формулюють заголовки, що з них або взагалі незрозуміло, про що вестиметься мова у книзі, або про це можна лише здогадуватись. Наприклад, у підручнику «Advanced Win32 Programming» назви розділів сформульовано так, що якби не коментарі, було б абсолютно неможливо здогадатися про їхній зміст:

Chapter 1. Crossing the Great Divide

In which we learn to make the transition from 16-bit programming to 32-bit Windows programming.

Chapter 2. Any Port in a Storm

We move the Image2 example developed in Advanced Windows Programming to Win32 as quickly as possible.

Chapter 3. Upping the Ante

In which we learn to make the transition from the C programming language to the C++ programming language, encapsulating as we go [12].

Очевидно, що авторська інтенція під час вибору таких заголовків – пожвавлення викладу, створення враження простоти й доступності спеціального тексту, а також орієнтація на зближення «плану автора» та «плану читача», на ефект живого зв'язку між ними.

Схожу із заголовком роль виконує епіграф. Епіграфом слугують цитата, крилатий вислів, афоризм, уривок з тексту пісні, приказка, які вміщують на початку підручника або розділу, щоб виразити їх основну ідею, а також заінтригувати читача, викликати у нього певні асоціації й очікування щодо змісту подальшого повідомлення. Так, епіграфом до передмови до другого видання підручника «The C++ Programming Language» Б. Страуструп обрав цитату з усім відомої книги «Володар кілець» Р. Р. Толкієна:

The road goes ever on and on.

– *Bilbo Baggins* [13].

Лише прочитавши передмову, можна зрозуміти, що саме мав на увазі автор: за шість років, які пройшли з часу виходу у світ першого видання підручника, мова С++ продовжувала розвиватись, зростає кількість її користувачів, з'явилися нові методи програмування, і друге видання частково відображає ці зміни.

Отже, проведене дослідження дозволило з'ясувати основні функції заголовка англomовного навчального тексту з програмування – інформативну, фатичну, інтригуючу, розважальну тощо – через сукупність його структурно-семантичних і комунікативно-стилістичних характеристик. Перспективу подальших розвідок вбачаємо у вивченні заголовків текстів інших жанрів і типів дискурсів на матеріалі різних мов. Зокрема доцільним вважаємо аналіз заголовка з позицій когнітивної лінгвістики за допомогою методу концептуального моделювання.

Список використаної літератури

- 1. Коваленко А. М.** Заголовок англomовного журнального мікротексту повідомлення: структура, семантика, прагматика (на матеріалі тижневика Newsweek) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / А. М. Коваленко. – К., 2002. – 19 с.
- 2. Яхонтова Т. В.** Лінгвістична генологія наукової комунікації : монографія / Т. В. Яхонтова. – Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2009. – 420 с.
- 3. Voss G.** Object-Oriented Programming: An Introduction / G. Voss. – Osborne McGraw-Hill, 1991. – 584 p.
- 4. Meszaros G.** XUnit Test Patterns: Refactoring Test Code / G. Meszaros. – Pearson Education, Inc., 2007. – 833 p.
- 5. McConnell S.** Code complete: a practical handbook of software construction / S. McConnell. – Redmond, Wash. : Microsoft Press, 2004. – 960 p.
- 6. Филоненко Т. А.** Жанрово-стилістические характеристики англоязычного научно-методического дискурса : автореф. дис. на соиск. науч. степени канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Т. А. Филоненко. – Самара, 2005. – 20 с.
- 7. Holzner S.** Design Patterns For Dummies / S. Holzner. – John Wiley & Sons, Inc., 2006. – 308 p.
- 8. Эшназарова Т. Ф.** Газетный заголовок как явление фразеологической аттракции / Т. Ф. Эшназарова // Вісник Харківського університету. Сер. „Філологія”. – 2001. – Вип. 33. – № 520. – С. 233 – 236.
- 9. Лавриненко О. О.** Комунікативно-прагматичний потенціал алюзії в англійському та українському публіцистичному дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / О. О. Лавриненко. – К., 2009. – 20 с.
- 10. Unger R.** A Project Guide to UX Design: For User Experience Designers in the Field or in the Making / R. Unger, C. Chandler. – New Riders Press, 2009. – 288 p.
- 11. Тимчук О. Т.** Семантико-стилістичне явище гри слів в українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська

мова» / О. Т. Тимчук. – К., 2003. – 14 с. **12. Heller M.** Advanced WIN32 Programming / Martin Heller. – John Wiley & Sons, Inc., 1993. – 463 p. **13. Stroustrup B.** The C++ Programming Language / B. Stroustrup. – 3rd. ed. – AT&T Labs, 1997. – 912 p.

Винник О. Ю. Структурно-семантичні та функційні особливості заголовків англomовних навчальних текстів з програмування

У статті проаналізовано типові структурні моделі заголовків англomовних навчальних текстів з програмування, з'ясовано специфіку їх функціонування. Досліджено роль заголовків, виражених алюзивними мовленнєвими актами. Виявлено, що структурно-семантична організація заголовків зумовлює виконувати ними функції: поряд з максимально стислою фактичною передачею змісту наступного повідомлення (інформативна функція) заголовки англomовних навчальних текстів з програмування здійснюють фатичну, інтригуючу, розважальну функції тощо. Схожу із заголовком роль виконує епіграф.

Ключові слова: навчальний текст з програмування, заголовок, епіграф, алюзія.

Винник О. Ю. Структурно-семантические и функциональные особенности заглавий англomовных учебных текстов по программированию

В статье проанализированы типичные структурные модели заглавий англomовных учебных текстов по программированию, установлена специфика их функционирования. Исследована роль заглавий, выраженных алюзивными речевыми актами. Обнаружено, что структурно-семантическая организация заглавий определяет выполняемые ими функции: наряду с максимально сжатой фактической передачей содержания последующего сообщения (информативная функция) заглавия англomовных учебных текстов по программированию выполняют фатическую, интригующую, развлекательную функции и т. п. Сходную с заглавием роль исполняет эпитафия.

Ключевые слова: учебный текст по программированию, заглавие, эпитафия, алюзия.

Vynnyk O. Yu. Structural-Semantic and Functional Peculiarities of Headlines of the English Programming Study Texts

The paper analyses typical structural models of headlines of the English programming study texts. The analysis is framed by communicative approach. The key issues of the research are the functions performed by the headlines of the English programming study texts in “addresser-addressee” communicative system. Special attention is drawn to the role of the headlines expressed by allusive speech acts. It is shown that the pragmatic effect of allusion derives from wordplay effect generally obtained by lexical modification of the original text which is the source of allusion. The range of

sources for the targets of allusive headlines in the English programming discourse include well-known quotations, proverbs, proverbial sayings, titles, films, slogans, etc. The results of the present study demonstrate that structural patterns of the headlines highly determine their functions: alongside indicating the nature of the text below it (informative function), the headlines of the English programming study texts are also aimed at catching the reader's attention, exerting positive emotional influence on the reader, involving the reader into cooperative communication with the author, fun and intrigue.

Key words: programming study text, headline, epigraph, allusion.

Стаття надійшла до редакції 01.04.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Яхонтова Т. В.

УДК 81 373.49

І. Ю. Грогодза

**ФУНКЦІ ЕВФЕМІЗМІВ У СУЧАСНОМУ
ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ
(на прикладі політичних промов Барака Обами)**

У сучасну епоху спостерігається прагнення уникати номінативних одиниць, що суперечать вимогам етикету, такту чи заважають досягненню позитивного прагматичного ефекту. Це зумовлює підвищений інтерес науковців до вивчення явища евфемістичної субституції. Евфемізми використовуються у різноманітних сферах людської комунікації.

Політичний дискурс є однією зі сфер людської комунікації, де простежується багато фігур замовчування і перефразування, зокрема евфемізмів, які вживаються для того, щоб пом'якшити неприємні повідомлення, задати потрібні параметри інтерпретації політичних подій, а також уникнути дискримінації [1, с. 56]. Таким чином, евфемізми у політичному дискурсі належать до засобів маніпулювання, які використовуються з метою формування світогляду реципієнта та керування його поведінкою.

Аналіз досліджень та публікацій свідчить про те, що явище евфемії викликає значний інтерес вітчизняних (Н. Борисенко, В. Великорода, О. Гаврилів, О. Гармаш, К. Кантур, О. Манютіна, І. Мілева, О. Тараненко, О. Януш) та зарубіжних (Л. Артюшкіна, К. Алан, К. Барідж, Ю. Баскова, А. Бертрам, Н. Босчаєва, Б. Ворен, А. Кацев, Л. Крисін, Дж. Лоуренс, В. Москвін, Е. Партрідж, Х. Роусон, К. Хем) науковців. Розглянуто способи утворення евфемізмів, критерії їх класифікації, функції та мотиваційні чинники вживання евфемістичної лексики.